

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ ВІД НАСИЛЬСТВА

ТОМУСЯКОВА Ірина Іванівна - здобувач Харківського національного університету
внутрішніх справ

В статті розглядаються питання адміністративно-правової захисти дітей від насильства в сім'ї. Проаналізовані основні види та наслідки виникнення насильства. Пропонується комплексний підхід до вирішення важкої задачі по протидії насильству над дітьми в суспільстві, сім'ї та державі в цілому.

Ключові слова: насильство, дитина, права, сім'я, батьки, суспільство.

Проблема насильства над дітьми у теперішній час є дуже актуальним питанням, яке потребує негайного вирішення цієї проблеми в нашій державі. Серед основних порушень прав дітей переважають такі форми насильства, як побиття, штовхани, образи, приниження, запотилічники, образливі прізвиська, псування майна, позбавлення їжі, грошей, неприємні дотики до тіла, бойкот та інше зневажливе ставлення до них. У процесі вивчення цього питання було виявлено, що в 95% випадків спричиняють насильство над дітьми інші діти, батьки та дорослі 68%, люди які працюють із дітьми, - 39 %, від 24 до 37% дітей зазнають насильства вдома, на вулиці та в дитячих виховних та освітніх закладах. Діти є недостатньо захищеними державою від жорстокості, знущання, брутального поведіння, викрадення та продажу, сексуальної експлуатації, примусу до підневільної, непосильної, надмірної чи небезпечної праці, жорстокого ставлення до них учителів, ровесників незнайомих дорослих

та навіть знущання з їх боку. Залежність дитини від дорослих та нездатність себе захистити, через соціальну і психологічну незрілість робить їх дуже уразливими перед цими жорстокими факторами. Дитина, внаслідок її фізичної і розумової незрілості, потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження [1].

Насильство над дітьми – це не тільки занадто неприємна та страшна проблема дітей, вона є трагедією суспільства та держави в цілому тому, що жорстоке поводження з дітьми в подальшому формує з них соціально дезадаптованих людей, вони найчастіше не здатні створювати повноцінну сім'ю, бути гарними батьками, а також це є поштовхом до відтворення жорстокості по відношенню до власних дітей. Деякі батьки рідко спілкуються та вчать своїх дітей, як поводитися, щоб уникнути небезпеки, тому діти, зіткнувшись з цим пагубним явищем, не завжди знають, як правильно поводитись і що робити в цій неприємній та скрутній ситуації. Інколи, навіть коли самі батьки стикаються з насильством над своєю дитиною в суспільстві, вони не знають, що робити, куди звертатися з цією проблемою, чим можна допомогти дитині, як вилікувати дитину морально і фізично. При вивченні цієї ситуації з'ясувалося, що існують навіть такі випадки, коли батьки звертаються до лікарів з явно побитою дитиною і пояснюють лікарям, що вона впала, а лікарі не повідомляють про це від-

повідні державні органи влади. Особливо ганебним явищем у сім'ї є насильство батьків та більш дорослих членів сім'ї над дитиною.

Жорстоке поводження з дітьми ділиться на такі форми насильства, як фізичне, психічне, сексуальне та економічне.

Фізичним насильством є нанесення дитині батьками, іншими членами сім'ї, опікунами, вихователями, вчителями та іншими особами фізичних травм, тілесних ушкоджень різної тяжкості, всього, що може нанести шкоду здоров'ю дитини, порушити її розвиток та навіть позбавити життя. Також фізичне насильство включає до себе примусове залучення дитини до вживання алкоголю, наркотичних засобів, отруйних речовин чи медичних препаратів, що викликають одурманення.

Психічне насильство – це постійні чи періодичні словесні образи дитини, погрози, приниження її, безпідставне звинувачення в тому, у чому вона не винувата, демонстрація нелюбові, будь-які прояви ворожості до дитини. До цього виду насильства відносяться обман, а також висування до неї вимог, що не відповідають її віковим можливостям.

Сексуальне насильство – використання дитини любої статі дорослим чи іншою дитиною для задоволення сексуальних потреб, одержання вигоди та розбещення дітей в усіх проявах. Багато дітей приховують своє лихо, не розповідають про зґвалтування, а особливо про замах на зґвалтування або домагання, причиною цього є сором та страх.

Економічним насильством є експлуатація дітей у праці. Статистичні дані та результати наукових досліджень доводять, що в Україні існує поширене використання праці дітей у віці до 14 років, який офіційно визнаний межею можливого початку трудової діяльності. Часто діти стають жертвами надмірного фізичного і психологічного навантаження, виконуючи важку, фізичну роботу, та ще й без офіційного оформлення трудових відносин, страждають від шкідливих умов праці. Експлуатація дитячої праці негативно відображається на здоров'ї, подальшому розвитку,

заважає освіті дитини. Ця проблема наразі набула особливої гостроти, потрібно невідкладно протидіяти їй, терміново боротися з цим, та як найшвидше заборонити трудову експлуатацію дітей. В Україні діє Кодекс законів про працю, в якому чітко встановлені вікові критерії працевлаштування неповнолітніх. Стаття 197 цього кодексу говорить про надання молоді першого робочого місця. Працездатній молоді – громадянам України віком від 15 до 28 років після закінчення або припинення навчання у загальноосвітніх, професійних навчально-виховних і вищих навчальних закладах, завершення професійної підготовки і перепідготовки, а також після звільнення зі строкової військової або альтернативної (невійськової) служби надається перше робоче місце на строк не менше двох років. Молодим спеціалістам – випускникам державних навчальних закладів, потреба в яких раніше була заявлена підприємствами, установами, організаціями, надається робота за фахом на період не менше трьох років у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів [2].

Правовий захист дітей від насильства в сім'ї здійснюється згідно з чинним законодавством. В Україні прийнято ряд нормативних документів, що стосуються попередження насильства в сім'ї, зокрема над дітьми. Згідно з українським законодавством кожна дитина має право на захист від експлуатації та різних видів насильства. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом. Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей [3]. Законом України «Про попередження насильства в сім'ї» визначені органи та установи, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї. Обов'язки батьків щодо виховання та розвитку дитини встановлені в Сімейному кодексі України, а саме:

- батьки зобов'язані виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого

народу, своєї Батьківщини;

- батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток;

- батьки зобов'язані забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя;

- батьки зобов'язані поважати дитину;

- передача дитини на виховання іншим особам не звільняє батьків від обов'язку батьківського піклування щодо неї;

- забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини;

- забороняються фізичні покарання дитини батьками, а також застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини [4].

Поряд з адміністративно-правовим захистом прав дітей від насильства, державою встановлено і кримінальну відповідальність. Кримінальний кодекс України містить ряд статей, які передбачують кримінальну відповідальність за такі злочини як: розбещення неповнолітніх (ст. 156), ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (ст. 164), умисне вбивство (ст. 115), доведення до самогубства (ст. 120) умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121), умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122), умисне легке тілесне ушкодження (ст. 125), побої і мордування (ст. 126), катування (ст. 127), погроза вбивством (ст. 129), залишення в небезпеці (ст. 139), ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (ст. 136), використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом (ст. 150-1), згвалтування (ст. 152), насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (ст. 153), статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (ст. 155), ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків (ст. 165), злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною, або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (ст. 166), умисне знищення або пошкодження майна (ст. 194), погроза знищення майна (ст. 195) [5].

У зв'язку з тим що діти досить часто в силу різних причин приховують факт насильства над собою, необхідно вирішити

проблему виявлення насильства над ними. У зв'язку з цим потрібно забезпечити уважне ставлення до дітей зі сторони батьків, вихователів, вчителів, родичів та суспільства в цілому. Законом України «Про освіту» встановлено відповідні обов'язки з виявлення та попередження насильства над дітьми працівників освіти. Держава здійснює соціальний захист неповнолітніх вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів та інших осіб незалежно від форм їх навчання і типів навчальних закладів, де вони навчаються, сприяє здобуттю освіти в домашніх умовах [6].

На виховання дітей, формування розуміння ними своїх прав, головним чином впливає сім'я. Сімейне виховання не можна замінити ніяким іншим впливом. Дошкільні установи, школи та інші організації, які виконують функції по вихованню дітей, повинні тільки доповнювати сімейне виховання. Участь навчальних закладів у правовому вихованні дітей, має бути більш активною та ефективною. Діти в школі проводять значну кількість часу, там їх оточення, зокрема вчителі та інші учні, теж постійно впливають на їх світосприйняття і поведінку. У першу чергу, педагоги та психологи, працюючи з дітьми та підлітками, повинні виховувати їх через особистий приклад, вчити їх не тільки правовим знанням, а й дотримуватися і виконувати їх у всіх сферах життєдіяльності. Викладачі та вихователі дитячих навчальних закладів повинні звертати увагу на поведінку дитини. Прояви жорстокого поводження і неухважного ставлення до дітей можуть проявитися у виді прагнення піти з дому, ховатися, уникати контактів або у виді глибокої загальмованості та зовнішньої байдужності. У будь-якому випадку, якщо дитина охоплена гострим переживанням страху, тривоги та гніву, вихователі або батьки повинні терміново звернутися у компетентні організації для найскорішого виявлення та вирішення цієї проблеми. Якщо не надати своєчасну допомогу дитині, наслідком цього може стати як розвиток важкої депресії з почуттям власної ущербності та неповноцінності, так і більш серйозні захворювання психіки. Також діти,

які піддалися будь-якому виду насильства, дуже часто виявляють пристрасть до алкоголю, наркотиків, починають красти і скоювати інші злочини. Дівчата вдаються до проституції, у хлопчиків може порушуватися статева орієнтація. унаслідок чого згодом виникають труднощі при створенні власної родини.

Ставши жертвами насильства у своїй родині, деякі діти опиняються на вулиці, стають бездоглядними та схильними до бродяжництва. Основною проблемою такої поведінки з боку дитини є те, що, у свою чергу, вуличні умови сприяють вчиненню неповнолітніми злочинів та інших правопорушень. Діти, залишені сам на сам, також можуть стати жертвами торгівлі людьми. У силу свого географічного положення і близькості до країн Євросоюзу, відкритості кордонів, недоліків законодавства України стає «транзитною» державою та є пунктом призначення для торгівлі людьми. Визначення, що таке торгівля людьми дає «Протокол щодо припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми», що доповнює Конвенцію ООН про боротьбу з транснаціональною організованою злочинністю. Протокол є основним із сучасних документів, спрямованих на боротьбу з цим злочином. Основною метою його скоєння є: експлуатація праці, залучення в боргову кабалу, участь у збройних конфліктах, втягнення у злочинну діяльність, усиновлення (удочеріння) в комерційних цілях, для участі у виробництві порнографічних матеріалів, зайняття проституцією.

За даними ГУМС України в Харківській області, профілактика кримінальних правопорушень у дитячому середовищі та посилення захисту прав дітей проводиться постійно. З метою попередження втягування у протиправну діяльність неповнолітніх органами і підрозділами ГУМС України в Харківській області на виконання Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року, здійснюється індивідуально-профілактична робота з 480 дітьми, які перебувають на профілактичних обліках у підрозділах кримінальної міліції у справах дітей, з них -243

схильних до вчинення правопорушення і бродяжництва, та із 73 дорослими особами, які негативно впливають на поведінку дітей. З числа цих осіб у 2013 році: поставлено на облік 416 неповнолітніх та 54 дорослі особи.

У минулому році в результаті проведених операцій «Ялинка», «Канікули», «Літо-2013», «Підліток», перевірок закладів торгівлі, розташованих у місцях масового відпочинку громадян, пляжів, дитячих оздоровчих закладів, з метою виявлення та документування фактів продажу неповнолітнім алкогольних та тютюнових виробів, а також продажу їх без відповідних документів, притягнуто до адміністративної відповідальності 278 осіб, які допустили продаж дітям алкоголю та тютюну, а ряд інших осіб до кримінальної відповідальності.

Постійно вживаються також заходи щодо запобігання безпритульності та бездоглядності дітей, протидії поширенню у молодіжному середовищі соціально-негативних явищ, проводяться рейди з виявлення дітей, які жебракують, вчиняють правопорушення або стали жертвами протиправної діяльності дорослих. Під час їх проведення виявлено 161 бездоглядну дитину, 1009 дітей притягнуто до адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень. Відкрито 50 кримінальних проваджень за фактами втягнення дітей у протиправну діяльність.

Проводиться робота, спрямована на створення умов для виключення негативного побутового оточення для проживання та виховання дітей у сім'ях. Забезпечувалося своєчасне виявлення неблагополучних сімей, їх облік та систематична перевірка умов утримання у них неповнолітніх, з метою запобігання негативним проявам серед неповнолітніх, у тому числі пияцтву, наркоманії, дитячій бездоглядності та безпритульності.

Під час цих заходів виявлено 124 дорослих особи, які вчиняють насильство над дітьми. Здійснювалася індивідуально-профілактична робота з 774 «проблемними» сім'ями, у яких виховується 1339 дітей, а також з дітьми, які вчинили правопору-

шення, та їх батьками. За невиконання обов'язків з виховання дітей притягнуто до адміністративної відповідальності 2210 дорослих; 16 – до кримінальної. Складено 2077 матеріалів на позбавлення батьківських прав. На даний час розглянуто судами 161 такий матеріал, у відношенні батьків прийнято рішення про позбавлення батьківських прав.

Криміногенна ситуація в області характеризується зменшенням кількості кримінальних правопорушень, скоєних дітьми.

Подібні правопорушення мають розповсюдження і в Харківській області, про що говорить кримінальна статистика за 2013 рік. За оперативними даними ГУМВС України в Харківській області, щодо боротьби зі злочинністю та забезпечення громадського порядку, захисту прав і свобод громадян за січень – грудень зареєстровано 595 кримінальних правопорушень, що вчинені дітьми, з них 278- категорії тяжких, особливо тяжких, 4 ТТУ, 9 розбоїв, 52 грабежі, 16 шахрайств, 1 вимагання, 353 крадіжки за них -35 з квартир, 56 незаконних заволодінь АТМ, 16 хуліганств, 13 наркозлочинів.

З цих кримінальних правопорушень 102 скоєно у групі у дітьми, 97 у групі з дорослими, 96 неповнолітніми, які раніше вчиняли злочини, 26 неповнолітніх перебували у стані сп'яніння.

Встановлено 438 дітей, які скоїли кримінальні правопорушення, серед них 196 – учнів шкіл, 96 – середніх спеціальних та 21- вищих навчальних закладів.

Від кримінальних правопорушень потерпіло 442 дитини. З них 111 – від тяжких та особливо тяжких, 1 – від вбивства, 2 – від викрадення, 18 – від статевих злочинів, 3 – зґвалтування, 116 – від крадіжок, 49 – грабежів, 1 – від розбою, 17 – шахрайств, 30 ДТП, 5 – від злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною, 1 – схилення до вживання наркотиків, 51 – втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність [7].

В Україні в 1997 року був створений та працює по теперішній час Міжнародний правозахисний жіночий центр «Ла Страда», який є громадською організацією і працює в напрямках протидії торгівлі людьми,

ліквідації всіх форм дискримінації, запобігання домашнього насильства і порушень прав дитини, забезпечення гендерної рівності та дотримання прав людини в цілому. У центрі працюють дві всеукраїнські безкоштовні «гарячі лінії» – Національна «гаряча лінія» з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації та Національна дитяча «гаряча лінія», на яких надаються тематичні інформаційні, юридичні та психологічні консультації. Центр «Ла Страда» тісно співпрацює з державними, громадськими та міжнародними організаціями з питань захисту прав дітей від насильства.

З метою посилення протидії насильству над дітьми доцільно:

1) прийняття або посилення внутрішнього законодавства кримінальних, громадянських, трудових і адміністративних санкцій для покарання правопорушників, які вчинили насильство над дітьми, незалежно від того, де це сталося, ким воно було скоєно на роботі, вдома або в суспільстві, та незалежно яким воно було фізичним, сексуальним, економічним чи психологічним;

2) надати постраждалим від насилля дітям справедливий та ефективний судовий захист;

3) посилити проведення спеціально підготовленими фахівцями профілактичної роботи з дітьми у напрямленні на попередження, виявлення та боротьбу з насильством над дітьми в сім'ї та суспільстві;

4) у системі освіти вжити заходи для викоренення будь-яких насильницьких дій з боку педагогів та колективу;

5) запровадити навчальну програму з питань протидії насильству над дітьми для представників правоохоронних органів, судово-медичних експертів, працівників прокуратури та суддів;

6) виконання розробленої соціальної і корекційної роботи з особами, які вчинили насильство в сім'ї;

7) проводити профілактичну роботу не тільки з дітьми, а й з сім'ями, які потенційно можуть здійснити насильницькі дії. Довести до них інформацію, що у випадку здійснення насилля кривдник буде покараний по всіх правилах діючого законодавства.

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються питання адміністративно-правового захисту дітей від насильства в сім'ї. Проаналізовано основні види і наслідки виникнення насильства. Пропонується комплексний підхід до вирішення важливого завдання з протидії насильства над дітьми в суспільстві, сім'ї і державі в цілому.

SUMMARY

In the article the questions of the administrative-legal protection of children from violence in the family. Analysis of the basic kinds and consequences of violence. A complex approach to solution of the important task for prevention of child abuse in the society, family and the state in General.

Література

1. Декларація прав дитини від 20 листопада 1959 року.
2. Кодекс законів про працю в Україні від 10 грудня 1971 року.
3. Конституція України від 28 червня 1998 року.
4. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року ст.150.
5. Кримінальний кодекс України від 17 січня 2012 року.
6. Закон України «Про освіту» від 23 травня 1991 ст.3 ч.2

7. Інформація про стан правопорядку в Харківській області та основні результати оперативно-службової діяльності органів і підрозділів ГУМВС України в Харківській області щодо боротьби зі злочинністю та забезпечення громадського порядку, захисту прав і свобод громадян за січень-грудень 2013 року (за оперативними даними ГУМВС).